

Z celé knihy (stejně jako i z tohoto krátkého souhrnu) je zřejmé, že nebyla původně jako kniha koncipována; jde skutečně o soubor původně samostatných esejů. Mnoho myšlenek a tezí se zde opakuje na různých místech a v různých souvislostech. (Z poznámky vydavatele se dovídáme, že českou verzi komeniologické studie připravil Martin Bažil ve spolupráci s autorkou z původních dvou článků – nadbytečné části jím tedy byly vypuštěny.) Tato opakování nicméně nijak neruší, spíše poukazují na důležitost, kterou některým svým tvrzením autorka přikládá. Vystávají tak ještě jasněji její témata i přístup.

Všemi studii prostupuje rozbor kontrastů, jejich hranic, prolínání a vztahů. Autorka ukazuje jak je zdánlivý nesoulad mnohdy ve skutečnosti rafinovanou strategií, jak to, co se zdá být v rozporu tvoří ve skutečnosti smysluplnou jednotu. Ve všech analyzovaných textech a rysech středověkého divadla odkrývá Jarmila Veltruská několik rovin významů a možných interpretací. Světské, směšné a výsměšné, lidové a obscénní má vždy základní a všem přístupnou funkci v pobavení a získání divákovy pozornosti, hlubší pohled však zpřístupňuje další, symbolické roviny významu. Veltruská říká: „Mnohé středověké hry obsahují velké množství látek, které jsou v různé míře přístupné divákům s různým stupněm vzdělání, inteligence a vnímavosti... Každá další vrstva významu, kterou je divák schopen pochopit, obohacuje jeho celkové vnímání hry. Zároveň ale nemožnost pochopit některou z vrstev mu nedává pocítit, že jeho vnímání hry je neúplné“ (str. 96). Veltruská také poukazuje na „radost z dešifrování komplikovaných vzorců významů“ (str. 96), kterou diváci her jako *Mastičkář* pociťovali.

Se závěry tohoto typu se v analýzách středověkých děl setkáváme zvláště v poslední době velice často. Aníž bych chtěla jakkoli snižovat tuto práci (jako i práci mnoha jiných včetně sebe sama), kladu si v poslední době otázku, do jaké míry v těchto případech skutečně popisujeme středověkého čtenáře či diváka, a do jaké míry jsme to my, kdo, tváří v tvář pro *nás* překvapujícím, šokujícím a podivným fragmentům středověké kultury, luští, hledá smysl a odkrývá jednotlivé možné významy a prohlásí je pak všechny za platné (pouze ne všem přístupné), protože mezi nimi nemůže rozhodnout. Kdo tady vlastně prožívá potěšení z dešifrování?

Ať už to ve středověku bylo jakkoli, sledovat dnes analýzu Jarmily Veltruské poučí i potěší, a za to jí patří dík. Vynikající překlad Martina Bažila a jeho kolegyň, kteří nám ji zprostředkovávají v krásné a elegantní češtině, navíc skýtá skutečnou radost z četby.

Lucie Doležalová

SETKÁNÍ V MEZIDVEŘÍ

Setkání v mezidveří kulis a smrti. Život a dílo Josefa Šafaříka nejen v divadelních souvislostech. Sborník konference konané 16. a 17. března 2007 na Divadelní fakultě JAMU. Uspořádal David Drozd. Vydala Janáčkova akademie múzických umění v Brně, Divadelní fakulta, Brno 2008. Str. 230, obr. příl.

Do roka po konání konference, jejímž pořadatelem byla Difa JAMU, CED a Společnost mladých přátel Josefa Šafaříka a nad níž převzal osobní záštitu Václav Havel, jsme se dočkali vydání sborníku. Ve třech blocích moderovaných střídavě Bořivojem Srbou, Petrem Oslzlým a Davidem Drozdem zahrnuje referáty na konferenci pronesené (ba i jeden nepronesený) a diskuse k nim. Konferenci doprovázely z iniciativy mladých

pořádané výstavy archivních materiálů z pozůstalosti Josefa Šafaříka a fotografií Bohdana Holomíčka a akce, při níž byly vystaveny obrazy malíře Jiřího Kříže. Konference byla poctou muži, který před patnácti léty zemřel, a to v době, kdy od jeho narození právě uplynulo sto let, aniž se mu dostalo – podle mínění účastníků – takového místa na mapě české kultury, které mu právem patří. Na tom nic nezměnily ani pocta Masarykovy univerzity (právě jemu, opovrhujícímu katedrovou filozofií, byl udělen titul *doctor honoris causa*) a prezidentem propůjčený řád T. G. Masaryka III. stupně.

Sborník dává jistou odpověď na to, proč tomu tak je. Na vině nejsou jen nepříznivé okolnosti života tohoto svérázného myslitele, který byl většinu svého života zbaven publikačních možností, ale i jeho vlastní postoj ke světu, který jej obklopoval – často se tu opakuje, co si nepřál, o co nestál, čím opovrhoval. V neposlední řadě k tomu přispěl i fakt, který odhalila právě tato konference. Žili jsme totiž v mylné představě (patrně na základě vzpomínek pamětníků, jejich memoárů či Kosatíkové „kolektivní biografii“ Šestatřicátníci), že tu existoval jakýsi diskusní klub, v němž se – kolem Josefa Šafaříka - setkávali a sdružovali brněnští (event. pražští a olomoučtí) přátelé. Konference ukázala neuvěřitelnou atomizovanost kulturního dění: mnozí z účastníků o sobě nevěděli, nikdy se u Josefa Šafaříka nesešli a když o něm vydávají svědectví, s úžasem zjistíme, že každý z nich znal někoho jiného a mnozí z nich spíše než by reflektovali jeho dílo, se vymezují vzhledem k němu (viz Jiří Kuběna, Něco o Josefu Šafaříkovi; Pavel Švanda, Cestou k poslednímu). Ne nadarmo tu zazní formulace „potřeba smířovat se se Šafaříkovými názory“. Utopení Šafaříkova díla v samizdatech a časopisech (díky za ně všem a především Jiřímu Kuběnovi!) a neexistence knižního vydání většiny esejů, které by zcela jistě oslovily širší čtenářskou veřejnost, je pak dalším důvodem malého zájmu o toto originální dílo. Je potěšující, že tu dostáváme nové informace o Šafaříkově pozůstalosti (Jaroslava Plosová, Osobní fond Josefa Šafaříka v Archivu Masarykovy univerzity) i o samizdatových vydáních Šafaříkova díla (Zuzana Gilarová, Brněnsko-olomoucký samizdat a Josef Šafařík).

Na konferenci promluvili pamětníci, z nichž mnozí vynesli na světlo neznámá fakta – téměř od každého z nich se dozvídáme, kdy a za jakých okolností se s filozofem setkali, o čem s ním diskutovali atd. Z tohoto hlediska je asi nejcennějším příspěvek Antonína Přidala Šafařík očima své ženy, těžící z deníku, který si Anina Šafaříková psala od svých šestnácti let až do Šafaříkovy smrti. Jsou tu příspěvky pokoušející se najít klíče k obtížnému dílu a hledat odpovídající kontext (Zdeněk Vašíček, Sedm obručí svírajících Josefa Šafaříka; David Drozd, Klíče k Josefu Šafaříkovi; Jan Zámečník, Josef Šafařík a Dorothee Sölleová; David Hanák, Šafařík versus Čermák) i překvapivé svědectví o tom, jak Šafaříkovo dílo rezonovalo ve výtvarných kruzích (Jan Press, Civilismus ve výtvarném díle Bohumíra Matala jako odraz Šafaříkova „člověka ve věku stroje“).

Ačkoli konference převzala název z Šafaříkova eseje věnovaného tvorbě Josefa Topola a ačkoli mnozí z účastníků různým způsobem poukazovali na Šafaříkovo zaujetí pro divadlo, divadla se tu týká pramálo – Jitka Taussiková hovořila o Průkazu totožnosti, provedeném v r. 1989 (v Brně nejprve v soukromém bytě v Jaselské č. 8, později ve Vysokoškolském klubu v Grohově ul., a v Praze v klubu Trojická), Petr Osolsobě o Šafaříkově pojetí herectví a metaforickém využití Diderotova Hereckého paradoxu (Josef Šafařík a otázka herectví a charakteru), Lenka Jungmannová se pokoušela analyzovat Šafaříkovy eseje Noční můra a Mefistův monolog jako dramatický text (Josef Šafařík jako dramatik). Ke stejným textům se vázal i příspěvek Petra Bláhy Úvaha nad situací vězně v procesu dějinné diabolizace, která vskutku otevírá širší diskusi, neboť se pokouší vidět Šafaříkovo dílo vcelku.

Bohužel tu není pojednáno o tom, co pro znalost Šafaříkova díla znamenal večer v pražském Klubu architektů v r.1966 pořádaný k Šafaříkovým šedesátinám a jeho spolupráce při inscenacích Václava Havla v Divadle Na zábradlí a Josefa Topola v Divadle Za branou. Prostřednictvím těchto akcí a publikování Šafaříkových textů v divadelních programech (stejně jako vydáním Rubata v Podobách II v Čs. spisovateli a vydáním Člověka ve věku stroje v tehdy velmi progresivním Severočeském nakladatelství v Liberci) se dostala Šafaříkova (možná dodnes nejaktuálnější) díla na konci šedesátých let do daleko širšího povědomí. Doufám, že to není tím, že by si pořadatelé hýčkali svou představu brněnsko-olomouckého kruhu (s roztomilým, stále stejně zamírnějším brunensia non leguntur), ale že se prostě jen nenašel referent.

Je jistě povzbuzující, že o Šafaříka má zájem i mladší generace (Gillarová, Drozd, Taussiková). Má-li být Šafaříkovo dílo dále reflektováno, a to sine ira et studio, je třeba jeho seriózního knižního vydání. Na něj má výhradní právo nakladatelství Atlantis, které se ovšem k Šafaříkovi staví laxně, ne-li přímo nezodpovědně. Zatím se zdá, že o Šafaříkovi platí výrok, který napsal F.X.Šalda na adresu jiného solitéra české kultury: „veliký příklad jeho života bude působiti asi ještě více než jeho dílo“ (o Juliu Zeyerovi, Česká revue 1901, 795).

Kniha je velmi sličně vydána a obsahuje abstrakta příspěvků v angličtině, němčině a francouzštině, což u sborníků z konferencí nebývá běžné. Edičně jí byla věnována zřejmě velká pozornost, protože chyb v ní najdeme opravdu pramálo. Citelný je překlep v bibliografickém údaji v příspěvku Lenky Jungmannové: ve skutečnosti Martin Putna uveřejnil svou studii Ženy, Židé, Šafařík v Literárních novinách 1994, č.15, s. 4. Těžko asi porozumíme výroku Davida Hanáka na str. 180: Protože to řectví představovalo přece demokracii, ono *polemos*, to, že se lidé sešli... Má na mysli *polis*?? Na počátku připomíná Zdeněk Vašíček, že sociální paměť končí odchodem posledního svědka. Na konferenci se nakonec všichni poznali, pro knižní vydání by bylo vhodné přidat alespoň krátké medailony referujících a diskutujících, protože i oni za čas zmizí, zatím co v kulturní paměti má po nich zbyť stopa umožňující s jejich výroky pracovat v kontextu doby. Musíme doufat, že sborník z konference není uzavřením uvažování nad Šafaříkovým dílem, ale jeho novým počátkem.

Eva Stehlíková

TORZO POTĚŠLIVÉ I PROVOKUJÍCÍ

Eva Stehlíková (ed.): *Alfréd Radok mezi filmem a divadlem*, Akademie múzických umění v Praze, Národní filmový archiv, Praha 2007.

Recenzovat vědecký sborník, který je vlastně pohrobkem KNIHY o Alfrédu Radokovi, kterou – jak se svěruje editorka Eva Stehlíková – chtěl odkázat svým dětem Jiří Cieslar, je dvojnásob obtížný úkol. Kdyby Cieslar nezahynul, četli bychom zřejmě něco docela jiného: „Texty z Cieslarovy pozůstalosti jsme prozkoumali s jeho synem Jiřím jr. Téměř všechny byly nedokončené, protože i do textů jednou vydaných znovu vstupoval a přepracovával je. Některé z textů jsou za hranicí čitelnosti. Nakonec jsem se, pro neúplnost údajů a možnost zkeslení informací, rozhodla tyto zlomky do stávající knihy nezařadit.“ (s. 320–321)

Co čteme, je tedy torzo rozsáhlého záměru a výzkumu, ovšem pořád torzo zásadní. Tušíme, že se změnila proporce – původně zřejmě neměly tvořit příspěvky z radokovské